

UDK 2:821.163.42 Kolarić-Dumić
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 28. 6. 2010.
Prihvaćeno: 20. 1. 2011.

RELIGIOZNI IZRIČAJ U PJESNIŠTVU LJUBICE KOLARIĆ-DUMIĆ

Marinko LAZZARICH

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Trg Ivana Klobučarića 1, 51 000 Rijeka
marinko@ufri.hr

Sažetak

Poetski iskaz Ljubice Kolarić-Dumić prožet je naglašenom duhovnom notom što riječku pjesnikinju približava religiozno-vjerskom krugu hrvatskih književnika. Tekst problematizira književne vidike religiozne svijesti, poetičku dimenziju literarne transpozicije te propituje u kojoj mjeri tradicija upisana u njezin poetski diskurs odstupa od aktualne postmodernističke kulture. Na početku se lociraju slojevi umjetničko-spoznajnoga iskustva (intimističko, religiozno i domoljubno) te istražuju stilski postupci u tematiziranju božanskoga. Drugi je dio teksta posvećen mariološkim pjesmama i liturgijskim ciklusima, uz raspravljanje o trivijalnosti iskaza. U idućem dijelu članka analiziraju se metapoetične situacije domoljubnoga diskursa a zaključak sintetizira spoznaje raščlanjivane metodom strukturalne analize. Uz interpretaciju religiozne teksture Ljubice Kolarić-Dumić u fokusu je ovoga rada svojevrсно propitivanje stilske uklopljenosti autoričina pisma u korpus suvremene hrvatske poezije i njezina individualnoga prinosa.

Ključne riječi: hrvatsko religiozno pjesništvo, mariologija, postmodernizam, egzilijarnost.

*Iz bola si izrasla
Nad patnju se nadnijela
I poletjela u svijet.*

(Pjesma)

Uvod

Budući da je hrvatska književna baština još od srednjega vijeka prožeta transcendentnim inspiracijama, religioznost je sastavni dio njezina poetičkog bogatstva i važna značajka hrvatske kulture općenito. Među umjetnicima pisane riječi koji u svojim djelima tematiziraju religioznu problematiku i čiji je iskaz prožet naglašenom duhovnom notom našla se i riječka književnica Ljubica Kolarić-Dumić. Njezin je pristup religioznoj stvarnosti determiniran svesrdnim prihvaćanjem Božje prisutnosti, po čemu je bliska *religiozno-vjerskom krugu* hrvatskih književnika. Pritom religioznost nije periferni dio njezina iskaza već središnja nit i pokretačka snaga pjesnikinjina stvaralaštva. Kako egzistencijalnu snagu i inspiraciju za pisanje crpi iz vjere u Boga, pripada duhovnom valu naše književnosti koji naslućuje da je čovjek Božje stvorenje. Stvaralački opus riječke književnice mahom je obuhvaćen lepršavim impresionističkim procjenama koje ne raščlanjuju njezinu poeziju znanstvenom uvjerljivošću, već se zadržavaju na općim mjestima.¹ Kada je i težila poetološkoj sintezi, književna kritika nije pomnije razrađivala određene strukture autoričina iskaza. Recenzenti njezinih tekstova uglavnom se zadržavaju na doživljajnoj recepcijskoj razini, ne upuštajući se u otkrivanje estetskoga znaka i dublju raščlambu poetskoga iskaza. Ljubica Kolarić-Dumić u avanturi pisanja ne miri se prizemnom dimenzijom bivstvovanja; njezin je poetski diskurs obilježen duhovnim nadilaženjem usuda i optimističkom vizijom izlaska iz tame (u čemu joj pomaže iskustvo vjere) ali i glasom zavičajnoga podneblja s kojim je trajno vezana. Unatoč zavidnom ritmu objavljivanja svojih tekstova a u težnji da ostavi pjesnički trag, ne uspijeva uvijek privući pažnju čitateljske publike ni izazvati veće zanimanje akademske kritike.

Predmet interesa su književni vidici religiozne svijesti riječke pjesnikinje, njezin odnos prema vjeri i poetička dimenzija literarne transpozicije. Metodom interpretacije traga se za individualnim otklonima autoričina pjevanja,

¹ »Iz pjesama i pripovijedaka Ljubice Kolarić-Dumić izvire radost, vjera, ljubav, sjećanja na djetinjstvo, selo, školovanje, obitelj, crkvu, odlazak od kuće, ali i na okrutnost i nepravednost ratnih razaranja koja sve to oduzimaju i nameću potpuno drugačije osjećaje (...) spisateljica pokazuje kako nevolje i nepravde ne mogu pomutiti čisto srce koje je odgajano na vjeri u Boga i u ljubavi obiteljskoga okruženja«, Kristina MILIĆ – Ana PINTARIĆ, *Pjesme Ljubice Kolarić-Dumić. Teorijska i metodička interpretacija*, u: *Život i škola*, 57 (2009.) 21, 58.

iskoracima u kojima poetsko dolazi do punoga izražaja. Raspravljajući o umjetničkim i spoznajnim aspektima poetskoga pisma Ljubice Kolarić-Dumić rad djelomice problematizira i poetološke osobitosti hrvatske religiozne poezije, iako prepoznatljivo pismo vjerskoga predznaka nije u povijesti književnosti verificirano kao stilska (kršćanska) formacija. Osim kršćanske vizure, tekst u svom obzoru propituje koliko tradicija upisana u njezin poetski diskurs odstupa od aktualne postmodernističke kulture. Nastoji se senzibilizirati recepijentski prostor za autoricu koja nije doživjela prosudbu odgovarajućim kritičkim instrumentarijem te ustanoviti po kojim je značajkama Ljubica Kolarić-Dumić izdvojena osobnost naše lirske sadašnjice.

1. Predmetnotematske i izričajne problemske razine pjesničkoga iskaza

1.1. Troslojno umjetničko-spoznajno iskustvo

Ljubica Kolarić-Dumić (Kukujevci, 1942.) javlja se u vrijeme kada je suvremena književnost prožeta nihilističkim strujanjima, a hrvatsko pjesništvo polarizirano na svim razinama, ostvarujući se u širokom rasponu od metafizičke idealizacije do nihilističke vulgarizacije.² Iako svoju prvu pjesničku zbirku objavljuje relativno kasno, početkom osamdesetih godina, kada je poetski diskurs hrvatske književnosti pod snažnim utjecajem postmodernističke poetike, Ljubica Kolarić-Dumić svojom se poezijom ne uklapa u aktualne trendove kao ni (kao naturalizirana Riječanka) u maniristički karakter riječke književne avangarde. Nije tipična urbana književnica niti pripada generacijski

² Ljubica Kolarić-Dumić autorica je četrnaest knjiga: *Raskrižje* (1983., objavljena pod imenom Ljubica Kolarić-Terlević), *Sva u srcu* (1985.), *Vratit ću se zemljo* (1991.), *Molitva za Hrvatsku* (1992.), *Stazama jutra* (1995.), *Obasjana suncem* (2005.) te više dječjih zbirki pjesama – *Uz baku je raslo moje djetinjstvo* (1997.), *S vjetrom kroz godinu* (1999.), *Od proljeća do proljeća* (2003.), *Izašli iz priče* (2005.), *Igrajmo se radosti* (2006.), *Ja se mraka bojim... a ti?* (2008.), *Rijeko, građe, djetinjstva sretnog* (2008.) i *Uz baku je raslo moje djetinjstvo*, drugo izmijenjeno izdanje (2010.). Mnoge njezine pjesme i priče objavljene su u hrvatskim početnicama, čitankama, književnim antologijama i zbornicima u zemlji i inozemstvu. Ivo Zalar u svojoj antologiji *Pregled hrvatske dječje književnosti* (Zagreb, 2006.) uvrštava riječku književnicu među relevantne autorice ženskoga pisma: Rušku Stojanović-Nikolašević, Snježanu Grković-Janović, Nadu Zidar-Bogadi i Sanju Polak. Poeziju Ljubice Kolarić-Dumić obilježava naglašeno razvijen osjećaj za ritam i glazbeni sluh. Lirski se izraz pretače u ritam, zvuk i melodiju, uspješno objedinjujući strukturnu hijerarhiju, foničku i ritmičku. Stoga su mnoge njezine pjesme doživjele svoju glazbenu obradu: zbirka *Uz baku je raslo moje djetinjstvo* (1997.) završava notnim zapisima skladatelja Ljuboslava Kuntarića, pjesme iz slikovnice *Od proljeća do proljeća* (2004.) uglazbila je Natalija Banov, a pjesme iz slikovnice *Izašli iz priče* (2005.) Doris Babić. Likovnu obradu njezinih pjesničkih zbirki potpisuju Ivica Antolčić, Ivan Balažević i Vojo Radoičić. Članica je Društva hrvatskih književnika i dobitnica Nagrade grada Rijeke.

bliskom *Riječkom književnom krugu*³ sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Osim poetoloških otklona, poezija Ljubice Kolarić-Dumić nije ni generacijski određena. Njezini poetski počeci isповјednoga su karaktera, na tragu auto-representacijske lirike: već se prvom svojom zbirkom konotativno našla na raskrižju (*Raskrižje*, 1983.), simboličnom nazivniku ljudskih sudbina, predstavivši javnosti svoj lirski senzibilitet uronjen u zavičajni slavonski prostor. Kadšto se javlja pjesmama u prozi, formi koja pogoduje pojačanom intenzitetu nezatomljenoga emotivnoga naboja, a sjeta i osjećaj osamljenosti ostaju provodna nit, *emocionalni korijen*⁴ njezine lirike. Po intergenološkoj podjeli i Kayserovim kriterijima »lirskog stava« prema svijetu i predmetnosti, pjesme Ljubice Kolarić-Dumić pripadaju kategoriji u kojoj predmetna i duševna sfera »lirskog ja« u interakciji djeluju jedna na drugu. U njezinom optimistički intoniranom izričaju sačuvan je osjećaj za klasičnu mjeru, bez zanošenja pukim efektom i igrom riječi. Udaljena od poezije jezičnoga iskustva ostaje vjerna tradicionalnom poetskom diskursu.⁵ Većinu njezinih pjesničkih zbirki simbolično uokviruje molitva: bilo da intimistički progovara iz rakursa zreloga lirskoga subjekta ili preuzima djetinji lik, pjesnikinja se nadahnjuje istinama kršćanske vjere prihvaćajući život kao Božji dar. Osim troslojnoga umjetničko-spoznajnog iskustva, intimističkoga, religioznoga i domoljubnoga, u njezinoj poeziji otkrivamo i tri niza doživljajnih impresija: dojmове srijemskoga zavičaja, asimilaciju svijeta u novom životnom prostoru te okrenutost djetinjstvu i dječjem senzibilitetu. Nostalgično prizivanje tradicionalnih vrijednosti patrijarhalne sredine, okupiranost ljubavnom i domoljubnom tematikom, uz naglašenu religioznost, temeljne su odrednice njezine lirike. Prihvaćajući Boga u skladu s kršćanskim svjetonazorom, sveta priča postaje središnja nit a kršćanstvo temelj njezina stvaralaštva. U potrazi za odgovorom uspijeva li Ljubica Kolarić-Dumić u navedenim tematskim krugovima stvoriti vlastiti

³ Među književnicima *Kruga* nalazimo mnoštvo značajnih osobnosti poput: Dragice Torić-Drenovac, Vlaste Kopač, Eugena Šete, Marije Trinajstić, Danijele Bačić-Karković i Slavenke (Sušanj) Drakulić. Riječka književna scena početkom i sredinom sedamdesetih godina propituje nove komunikacijske mogućnosti. Lokalno obilježje izrazito urbane scene jest pojačano zanimanje za »rad u jeziku«, čime su književnici generacijski bliski Ljubici Kolarić-Dumić (Lj. Stefanović, M. Stojević, I. Rogić Nehajev) udarili specifičan modernizacijski pečat riječkoj književnosti.

⁴ Usp. Luka SOTER, Snaga zatajnih riječi, u: *Školske novine*, 42 (1992.) 21, 11.

⁵ Ovdje valja naglasiti da su poetološke distinkcije: *tradicija/modernizam, staro/novo*, isuviše uopćene, potiskujući (umjetnim razlikovanjem po formalnoj »inovativnosti«) prosuđivanje pjesnika po nadarenosti. Istinski su inovatori umjetnici koji uspijevaju stvoriti vlastiti pjesnički izraz, a on može biti i nadogradnja tradicijske baštine. Relativizirajući teorije o literarnim razdobljima, usuđujemo se ustvrditi da su »modernisti« u istoj mjeri zavisni o svojoj tradiciji poput »tradicionalista«.

pjesnički kod, strukturalističkim kritičkim pristupom analizirat će se specifična obilježja individualne poetike, predmetnotematske i izričajne problemske razine njezina religioznoga pjesništva.

1.2. Stilska raznolikost u tematiziranju božanskoga

Zanimljivo je promotriti načine na koje Ljubica Kolarić-Dumić tematizira osobe Svetoga Trojstva i kako se duhovnost ostvaruje u njezinim stihovima. Parafrazirajući misao Ivana Goluba da Bog prebiva u čovjeku,⁶ valja naglasiti da je taj suodnos u poeziji riječke autorice sveprožimajući. U temelju njezina pjevanja je propitivanje čovjekova konkretnoga odnosa s Bogom, a taj je odnos u suvremenih hrvatskih autora različito prezentiran.⁷ Kako je riječ o religioznoj lirici, silovita emotivnost gdjekad može rezultirati sentimentalnom patetikom jer u očitovanju svoje vjere književnici i nehotice upadaju u zamku pretjerane retoričnosti. Je li to slučaj s riječkom pjesnikinjom? Nije li njezin poetski izričaj u tematizaciji božanskoga opterećen emotivnim isticanjem vjerske opredijeljenosti? Ljubica Kolarić-Dumić žudi za prisutnosti pouzdanoga sugovornika u pustim noćnim satima, a njezino je religiozno pjesništvo predstavljeno u *Književnoj Rijeci*.⁸ Iako ne možemo govoriti o zasebnom ciklusu (riječ je o pet pjesama), tematskom bliskošću i stilskim pristupom objavljene pjesme predstavljaju zaokruženu cjelinu. U lirskom obraćanju Bogu najzastupljeniji su religijski motivi: Bog, trnje na stazi, grijeh, Gospodin, opraštanje duga, molitva očajnika... Poetski prostor ciklusa temelji se na pejzažnim motivima, dok prostornoj strukturi pripadaju kozmički (nebo, zemlja, sunce, jutro, noć, zvijezde) i antropološki motivi (čovjek, kuća, dom, žena, dijete, majka, otac, sin, naramak, razgovor).

Šopovski doživljaj Gospodina/prijatelja dolazi do izražaja u pjesmi *Večernja molitva* – povjerljivi razgovor pun pouzdanja ispunjen je teološkom antonimijom (dobro/zlo, radost/tuga, mir/nemir, vjera/nevjera) i metaforičnim kontrastima («Donesi mir poljanama, / Trnje skloni sa staze»). Po uzoru na starozavjetnu Pjesmu nad pjesmama bliskost s Gospodinom slikovito je predočena slikama iz prirode. U motivici je zamjetno prožimanje biblijskoga odslika prostora i suvremene pejzažnosti, samo što su religijske prispodobe u monološko-meditativnoj molitvi urbanizirane, približene suvremenom recep-

⁶ Usp. Ivan GOLUB, *Imago Dei*, Zagreb, 2003.

⁷ Rosario Jurišić Vrgada, naprimjer, prikazuje Boga u mnoštvu ljudi, Radovan Tadej ga stihovno locira u seosku sredinu, dok Stjepan Lice, slijedeći kršćansku ideju poniznosti, pronalazi Boga u čovjeku samom.

⁸ Usp. Ljubica KOLARIĆ-DUMIĆ, *Večernja molitva*, u: *Književna Rijeka*, 10 (2005.) 4, 128-132.

cijskom senzibilitetu: »Povedi gladne k stolu, / Napuni vinom čaše /... Pozovi umorne na počinak.« Pjesma nokturalnoga ugođaja meditativni je razgovor s Dobročiniteljem u tišini noćnog okrilja. Budući da se sve zbiva u svijesti lirskoga subjekta, izostankom akcije i zvukova naglašeno je ozračje mira i tihoga spokojstva. Bogudanim riječima, u Duhu, uspostavljen je dijalog s nebeskim Ocem (»Dan je bio dug / I nebo se već osulo zvijezdama.«). Veznik isticanja na početku stiha ritmički naglašava vremenski protok podržavajući molitvenu intonaciju (»I nebo se već osulo zvijezdama... I zalutalima put pokaži... I još te molim prije sna...«). Uopćavajući, pjesnikinja molitvu za potrebite završava altruističkom poantom: »I još te molim, Bože moj, / Za one koji Ti se ne mole.« Izravnim obraćanjem u drugom licu naglašava se bliskost i pouzdanje.

Sadržajni i izrazni paralelizam uobličen slobodnim stihom zamjetan je i u pjesmi *Blizina Boga*. U intimnom razgovoru sa Stvoriteljem Ljubica Kolarić-Dumić objedinjuje vanjske manifestacije s unutarnjim proživljavanjima, spajajući materijalno i duhovno. Progovarajući u prvome licu lirski subjekt svjedoči o duhovnoj prisutnosti Gospodina u svakodnevnim životnim trenucima: »Da me ne čuješ, / Ne bi se pjesma moja orila / I molitva moja neizgovorena / Na usnama u šutnji bi drhtala.« Opkoračenjima, inverzijom i ponavljanjem u nevezanome stihu pjesnikinja postiže specifičnu lirsku ritmičnost. Kontrastno komponirana pjesma sadrži sasvim primjerenu dozu konotativnosti (raskrižje života, umorni koraci, padanje pod teškim teretom). Intimna intonacija i pojačana emotivnost priziva u sjećanje skripturu Anke Petričević, ali Ljubica Kolarić-Dumić ne inzistira na sentimentalizmu, već antonimskom hiperboličnošću podcrtava ljudsku i vlastitu neznatnost. Nagomilanim epitetima u kratkim četvercima i petercima, poantira eliptičnim stihom.

Da mi nisi tako blizu,
Kako bih postojala
Ovako nesigurna,
I uplašena,
I malena,
Pred svijetom Tvojim
Velikim.

(*Blizina Boga*)

Stilističkim obilježavanjem velikoga početnog slova lirski subjekt izražava poštovanje prema Bogu (»da me Ti ne šalješ«, »Pred svijetom Tvojim«, »i još Te molim...«). U motivici i strukturi stiha uočljiva je naklonost prema izričaju Ivana Goluba, pjesniku koji je objedinio književnost i teologiju, unijevši teologiju u poeziju i obratno.

Kontrastno je uobličena (noć/jutro, tama/sunce) i pjesma *Običan razgovor*. Na idejnome je planu konotacija simplificirana (»A san ne ulazi u moju sobu / Misli pritišću crne kao noć / I teške kao tamni oblak.«), no meditativni ton toploug povjeravanja ublažava istrošenost fraze. Pjesnikinja poput strpljiva Joba sviknuta čekanju i puna pouzdanja u Božju milost ne gubi nadu u Očevu providnost, dok sunce kao Božji odgovor na upućenu molitvu otklanja duhovne boli što ih život zadaje. U pjesmi Bog se otkriva kao prijatelj kojem se možemo povjeriti, a njegova je nazočnost najosjetnija pod okriljem noćne tišine:

Ja onda samo šutim
Jer mi se uvijek čini
Da si baš Ti u suncu.
I tada započinje naš običan
Razgovor.

(*Običan razgovor*)

Nokturalno sazvučje dozvano jednostavnim naslovom uokvireno je završnim stihovima, gdje se sjedinjuje vanjsko i unutrašnje, noćni pejzaž s vjerničkim pouzdanjem – u slutnji konačnoga sastanka mrak duševnoga beznađa rastvara se u suncem obasjanom spokoju.

Narativno koncipirana socijalna pjesma *Beskućnik* tematski odstupa od ostalih pjesama iz ciklusa. Angažiranom denotativnošću pjesnikinja razvija priču o razorenoj obitelji, nesretnome ocu i posrnulome sinu. Problematiziranjem narkomanije i atipičnom izravnošću na tragu lirike prikazivanja pjesma odudara od optimističnoga diskursa riječke autorice. Konceptualnom metaforom *pustinja bez povratka* Ljubica Kolarić-Dumić smireno aktualizira pitanje smrti, dok izostanak religiozne note u pjesmi s porukom ne umanjuje njezinu ekspresivnost (»Na očevim je usnama / Molitva očajnika zastala / Kao korak izgubljen / U pustinji bez povratka.«). Konotativna vezivna nit naslovnoga motiva s biblijskim prispodobom milosnoga oca tek se naslućuje, no, i u naizgled jednostavnoj lirici pojmovnoga priopćavanja pjesnikinja potvrđuje kako s lakoćom sklada stihove.

Pjesma *Ti koji sve znaš ili o talentima i o čovjeku* svojevrsan je iskorak u odnosu na ostale duhovno-religiozne pjesme. U dijaloški koncipiranom pjesničkom manifestu, gdje se religiozni motivi isprepliću s misaonim refleksijama, već sama koncepcija naslova asocira na iskustva vizualnoga pjesništva.⁹ Parafrazirajući naslov i ton najpoznatije pjesme Vesne Parun, Ljubica Kolarić-Dumić intertekstualno se poigrava dok određene stihove pjesme *Ti*

⁹ Pjesnikinja se vizualno poigrava poretkom i fontom slova: TI KOJI SVE ZNAŠ

III
O TALENTIMA I O ČOVJEKU

koja imaš nevinije ruke ugrađuje u tijelo vlastitoga teksta. Sadržajno i izrazno koreliranje zamjetno je u *in medias res* uvodu (»Budi milostiv mojim noćima / U satima koji sporo prolaze, / Obasjaj tamu da me više ne plaši. / Budi milosrdan mojim željama«). Erotičnost i sentimentalizam Paruničine ljubavne pjesme Ljubica Kolarić-Dumić kanalizira u drugom pravcu. Emotivnim registrom dvije su pjesme potpuno kontrastne, no ujedinjuje ih idejni podtekst bliskosti i odanosti voljenoj osobi (kod Vesne Parun) i Gospodinu (kod Kolarić-Dumić). Srodnost je dvaju (poetološki potpuno oprječnih) iskaza ostvarena tematizacijom stvaralačkoga zanosa i ljudske privrženosti. Kao po drugoj Božjoj zapovjedi »Ne uzimaj imena Gospodina, Boga svoga, uzalud,« pjesnikinja nigdje u pjesmi ne navodi njegovo ime, iako mu se lirski subjekt izravno obraća u drugom licu. Varirajući istu poetsku misao (»Ti koji sve znaš«) s promjenom istaknutijeg naglašavanja pojedinih riječi u molitvi (»Jer Ti si me ovakvu stvorio. / Ti znaš me /... I znaš / Da se ne htjedoh na raskršćima / Hvaliti« njezino »lirsko ja« preuzima lik Božjega sluge dok ispovijeda svoju vjeru, ali i bol zbog nemara okoline prema umjetnosti i daru stvaranja. Nakon romantičarske prisprodoobe o zatvorenim vratima pred dobrohotnim darovateljem, lirski subjekt se vraća motivacijskome impulsu, poantirajući parunovskim stihovima: »Ti koji sve znaš, pokaži mi / Kako se otvaraju vrata / Čovjeka.« Intertekstualnim poigravanjem, reinterpetirajući klasičnu hrvatsku pjesmu te utiskivanjem motiva *Ti koja imaš nevinije ruke* u semantičko polje svojega teksta, Ljubica Kolarić-Dumić citatno se obraća Vesni Parun odajući joj poštovanje. Sugestivno predočeno ozračje nesigurnosti i pogled u nutrinu čovjekove emocionalne insuficijencije percepcijski uznemiruje, zahvaljujući iskrenom poetskome zahvatu.

Religiozni poetski prostori nalaze svoje mjesto u svim zbirkama Ljubice Kolarić-Dumić. Duh Božji potvrđuje se u njezinim stihovima kao izvorište stvaralačkoga nadahnuća. U pjesmi znakovita naslova *Rekvijem* (zbirka *Vratit ću se, zemljo*) adresat nije imenovan, ali mu se lirski subjekt izravno obraća osobnim zamjenicama. Lirska minijatura u trima distisima sažima životnu filozofiju prožetu kršćanskom duhovnošću, dok ritmičko ponavljanje priložnoga veznika *kada* podržava molitveni biblijski stil. Neposrednim tonom, skrušenim kazivanjem i ujevićevskim izborom motiva (»Kad umor padne na večernje sate«) ostvareno je ozračje skrušene molitve. Slutnja skoroga svršetka u početnim stihovima (»Kada stabla jesen naslute / Kada ptice potraže nova gnijezda«) biva potvrđena u završnoj strofi: »Svi putevi moji samo k Tebi vode. / Kad odem, križ ću svoj i za Te ponijeti.« U nagovještaju rastanka misli su usmjerene nebeskom, susretu s vječnošću, dok je tegobno ovozemaljsko bivstvovanje

oslikano motivom križa. Ekspresivnost pjesme leži u značenjskoj suprotnosti naslova sa sadržajem pjesme: iako naslov sugerira molitvu za spas duše, izostaje dramatska tjeskoba suočenja sa Strašnim sudom. Umjesto nemira uzrokovanog neizvjesnošću »onostranog«, lirski je oproštaj intoniran smirenim pouzdanjem u vječni život i nadom u uskrsnuće.

Žudeći za Božjim prisućem u pjesmi *Sužanj u molitvi* (zbirka *Stazama jutra*), autorica kontrastnim konotiranjem svoju duhovnu zamolbu ispisuje sažetim haiku izrazom:

Zaustavi se, Gospodine
Pokatkad
I obasjaj moje prozore

Tama je
I zebe duša moja
Gospodine.

(*Sužanj u molitvi*)

Svjesna činjenice da se u pjesništvu božansko ostvaruje u malim stvarima, Kolarić-Dumić kloni se pretjerane retorike i literarnog »skrivanja« u sjeni velikog duhovnog sustava. Dok Šop razmišlja kuda bi vodio Isusa, pjesnikinja bi razgovarala s njim. Kako je biblijska religija zapravo religija riječi i stvara zajedništvo Boga s ljudima, Božja je riječ dijaloška. Božje riječi upućene ljudima jesu darovane, *Bogomdane Riječi*.¹⁰ I stihovi kojima se autorica obraća Gospodinu uspostavljajući s njime dijalog jesu darovane riječi. One su odgovor na Božju naklonost i ne proizlaze iz nužde, već iz čovjekove ljubav prema Gospodinu. U njima umjetnica utjelovljuje svoju nadarenost, a izvorište se poetskoga nadahnuća nalazi u Božjem Duhu jer, kako kaže Juan Caramuel, *Deus summus poeta* (Bog je najveći pjesnik).

1.3. Ritmizirana teologija sojetlosti i tradicionalnost kristološkoga diskursa

Simbolika Krista u stihovima Ljubice Kolarić-Dumić nije postmodernistički aluzivna. Riječka književnica poput srodnih pjesnikinja, Side Košutić i Anke Petričević, u liku Isusa Krista doživljava beskrajnu ljubav. Nadahnuta tajanstvenom duhovnom stvarnošću svojim stihovima kontemplira o vječnosti i Božjoj dobroti. U pjesmi *Božiću dragi* prevladava osobnost simbola Isusa Krista koji se pojavljuje kao blagi prijatelj – simbol vjere, ljubavi i nade: »Srca su naša

¹⁰ Usp. Ivan GOLUB, *Prijatelj Božji*, Zagreb, 1990.

radosti puna, / K nama si došao, Isuse blagi. / Božanski Kralju, Ti sve si naše, / Djetešce maleno, prijatelju dragi!« Pjesma nije ogledni primjer spiritualne mistične poezije već iskreni izraz religioznoga povjerenja. U lirici Ljubice Kolarić-Dumić ključnu ulogu ima motiv svjetlosti (svijest o važnosti dobrote i ljubavi), stoga je na idejnom planu njezin iskaz utemeljen na kontrastnoj bipolarnosti svjetlo/tama, dobro/zlo. Okrećući leđa negativnoj snazi u središtu je njezinih duhovnih pregnuća teologija svjetlosti, u kojoj Kolarić-Dumić kao umjetnica i kao vjernica nalazi životnu puninu. Kršćanski je put svojevrstan prijelaz iz tame u svjetlost, stoga je motiv svjetlosti u njezinom pjesništvu religiozno simboličan – njime pjesnikinja izražava ljubav prema bližnjemu. Komunicirajući sa svojim nevidljivim sugovornicima, ona im prenosi biblijsku svjetlost, poruku Božje ljubavi (*Svjetiljka ljubavi, Majci*), a kako je križ tajna Kristove ljubavi, autorica se u svojim pjesmama zahvaljuje Otkupitelju na daru milosti.

U duhovnome pismu Ljubice Kolarić-Dumić nema tragova poetskoga mističizma. Mada je vjera dubinski izvor njezinih inspiracija, pjesnikinja ne ponire u nekomunikativne mistične meditacije. Nema tu ujevićevskih tajanstvenih suglasja uma i duše ni tragova franjevačke spiritualnosti koje nalazimo u Šopovoj poeziji. Uz istančan osjećaj za mjeru i umjetnički oblikovanu cjelovitost, njezina je metrika ipak skladno izgrađena te u svojim pjesmama uspijeva objediniti lirsku ekspresiju s artistskim postupkom izvedbe. Modernost iskaza odražava tek slobodan stih, no on nije znak pristupanja standardu trenutka: njezina versifikacija nije neopterećena pravopisnom normom, kao što joj ni vezani stih nije odraz stilskoga poigravanja sa »zatvorenom« formom. Usto, riječka autorica ne pokazuje sklonost eksperimentiranju, potrebu da promijeni svoj lirski izričaj i ostvari pomake unutar njega. Tek u rijetkim primjerima Kolarić-Dumić svjedoči iskustvu slobodnijega stihovnog pristupa vjerskoj temi (*Ti koji sve znaš ili o talentima i o čovjeku*). Radi se o tradicionalnoj versifikaciji koja se naslanja na poeziju Dobriše Cesarića i Jeronima Kornera, čije se pjevanje zasniva na jedinstvu forme i sadržaja, čvrstoj funkciji rime u strukturi pjesme. Mada bi pristalice neznanoga ritma i modernoga diskursa prigovorile retrogradnom tradicionalizmu stihotvorenja, ne može se zaniijekati lirski senzibilitet riječke spisateljice. Kadšto uronjena u intimne ponore trenutnih nemira i sumnji ne prepušta se stagnaciji, spontano težeći komunikaciji i optimističkom angažmanu. U duhovnoj poeziji Ljubice Kolarić-Dumić nema sumnje ni kolebanja; stremeći blagoslovu duše ne traži posrednika, u dijalogu s Bogom ona je puna povjerenja, blaga i spokojna. Istovremeno ne odbacuje sadašnjost – ovozemaljski život ne doživljava dolinom boli i patnje, već priznaje realnost svakodnevice. Iako se gdjekad ne može oduprijeti gesti, zbog čega njezina lirika nije postmodernistički provokativna,

religioznost Ljubice Kolarić-Dumić nije ceremonijalna, već smirena i kršćanski okrenuta oprost. ¹¹ Za razliku od postmodernističke poetike s prešućenom biti Oca, Ljubica Kolarić-Dumić priklanja se tradicionalnom pjevanju s mišlju da Bog trajno prebiva u čovjeku.

2. Religiozna nadahnuća marijanske lirike i liturgijski ciklusi

2.1. Trovidna evokacija majčinske ljubavi

Tegobna hrvatska povijest inicirala je tematsko polje marijansko-rodoljubne lirike, u čijem sklopu pjesnici izražavaju svoje religiozne i domoljubne osjećaje. Izravno vezan uz teološke postavke i veoma raširen u svim umjetničkim granama kult Blažene Djevice širio se iz religiozne prakse u kulturnu baštinu pa je u književnim vrstama religiozna sadržaja najzastupljenija upravo marijanska lirika, koja zauzima važno mjesto ne samo u korpusu duhovne poezije već i u općem hrvatskom pjesništvu. ¹² Među pjesnikinjama koje su posvetile mnoštvo stihova svom duhovnom uzoru valja spomenuti Sidu Košutić i Anku Petričević. Motiv majke s evokacijom vječne ljubavi zauzima posebno mjesto u pjesništvu Ljubice Kolarić-Dumić, stoga ćemo se pozabaviti stilogenom i semantičkom razinom njezinih refleksivnih i marioloških pjesama. Promatrajući njezin opus u majčinom su liku sublimirane tri pojavnosti: vlastita majka, domovina i Bogo-

¹¹ Postmoderna je i svojevrsan izazov teološkome promišljanju jer postmodernistička misao spram pitanja o Bogu ali o čovjeku i svijetu provocira religijski stajališta. Popularna kultura tako ulazi i u religijski prostor: sedamdesetih se godina u okrilju modernih ženskih pokreta rađa i feministička teologija koja, predstavljajući svojevrsni protest protiv patrijarhalnih društvenih odnosa, kritizira jednostrano androcentričko naučavanje o Isusu Kristu. Iako mnogi smatraju da nije riječ o teologiji i u pokretu vide samo negativne strane, neki teolozi drže da je doprinos feminističke misli u poticanju novog teološkoga čitanja biblijske poruke, tj. dubljeg shvaćanja Božjega očinstva /materinstva, što predstavlja pravi izazov suvremenoj kršćanskoj kristologiji. Teologija na taj način ulazi u kritički dijalog s impulsima postmoderne misli izostravajući samu kršćansku misao. Usp. Željko TANJIĆ, Postmoderna – izazov za teološko promišljanje?, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001.) 1, 1-15.

¹² Dvadeseto je stoljeće bogato marijanskim zbornim izdanjima, a motiv Majke Božje našao je svoje mjesto i u novijoj hrvatskoj književnosti. Osim iz redova crkvenih poslanika najbolja ostvarenja dolaze iz pera poznatih pjesnika. Velikoga Tina Ujevića nadahnjivale su pobožne marijanske crkvene pjesme njegove majke. U svojoj *Molitvi Bogomajci* nadahnuto pjeva: »Blažena Gospo moje sijede majke, / Marijo, zvijezdo bijelih naraštaja!« Dok Šopova *Balada o nedostižnoj* asocira na Majku Božju, Ujevićeva je *Molitva Bogomajci za rabu Božju Doru Remebot* lirska molba. Mada u pjesničkom opusu Antuna Branka Šimića nalazimo i refleksije koje nisu u potpunosti u skladu s katoličkim dogmama (npr. pjesma *Otkupljenje*), njegova je *Marija* pohvala koja asocira na Bogorodicu od sedam žalosti. Dejan Slavić upozorava na teološke i stilističke posljedice pojave različitih publiciranih inačica Šimićeve pjesme. Usp. Dejan SLAVIĆ, Šimićeva Marija u surječju opusa, u: *Crkva u svijetu*, 44 (2009.) 1, 74-90.

rodica. Ljubavlju i toplinom prožeti su stihovi lirske minijature *Majci*, u kojoj dominira motiv očiju: »Zar si svu tamu u oči skupila / i svu svjetlost / ovoga neba / u zjenice svoje.« Iako je adresat naglašen vokativom, zamjenicom i samim naslovom, glagoli su ključ za razumijevanje pjesme: perfekt iz prve strofe (»skupila si«) smijenit će prezent u sljedećim trima strofama (»odmara, traže, vraćam se, prestaju, obraćam se«). Tim postupkom lirski subjekt objedinjuje prošlost i sadašnjost te u svevremenskom usuznačuje stvarno i zamišljajno: »Za traženja nova / obraćam se uvijek Tebi / Mama...«¹³ Prilog *uvijek* podržava trajanje i nesvršenost glagolskoga oblika, dok u hipokorističkim leksemima progovara kćerina privrženost. Uspostavljanjem kontakta s likom, uzorom dobrote i vječnim utočištem, naglašava se bezrezervna ljubav. Kršćanski prelazak iz tame u svjetlost nosi u pjesmi religiozno simboliku – u poruci Božje ljubavi Ljubica Kolarić-Dumić prenosi čitateljima biblijsku svjetlost.

Ljubav kao temeljna emocija lirike obraćanja obilježava i refleksivnu pjesmu *Oči moje majke*. Poredbe (izražajno sredstvo koje autorica rijetko rabi) oslikavaju naslovni motiv naglašavajući tugu zbog rastanka: »Duboke i tamne kao dubine mora / sjajne poput zvijezde / zanosne kao ljubav. / Crne kao tama, tužne kao tuga...« Dijaloški koncipiranu pjesmu obilježava meditativni razgovor s oblacima i vjetrom budući da slikama iz prirode lirski subjekt sugestivno predočuje svijet svoje intime (»Pitala sam često oblake i vjetar / da mi kažu tajnu tih očiju tužnih«). Intimni ton usklađen je sa slobodnim stihom i ritmičnošću govorne poezije. Sasvim je drukčije intonirana oda *Hrvatskoj majci*, inspirirana povijesnim trenutkom. Apelativno obraćanje ispunjeno divljenjem i ponosom uokvireno je melodičnim vezanim stihom: »Rodila si sinove heroje / Pjevala im uspavanke nježne, / Učila ih da se Bogu mole / Da svoj narod i Hrvatsku vole.« U duhu romantičarskih budnica motiv *domovine / majke* podignut je na razinu simbola. Osim deseteračkih odsjaja narodne pjesme u poetici intimnoga, Ljubice Kolarić-Dumić himnički intonirani stihovi koreliraju s tradicionalnim domoljubnim diskursom.

Motiv Bogomajke uzdignut je do nebeskih visina u pjesmi *Kraljice Hrvata*. Narativnim perom riječka književnica »kleše« literarnu verziju Michelangelove *Milosti*: od motiva starice koja se krunicom obraća Kraljici Hrvata i majke koja molitvom prati sina na ratište, lirski subjekt iz trećega prelazi u drugo lice:

Kraljice Hrvata, Ti čuješ majke plač,
Jer i ti si pod Križem stajala i Ti si
Patnje Sina svojega i poniženja gledala.

(*Kraljice Hrvata*)

¹³ Usp. Ljubica KOLARIĆ-DUMIĆ, *Majci*, u zbirci *Stazama jutra*, Rijeka, 1995., 49.

Treća strofa predstavlja krešendo isticanja Marijine dobrote i preko materinstva lirski subjekt u Bogorodici ćuti majčin lik. Nadahnuto biblijskim stilom pjesništvo Ljubice Kolarić-Dumić obilježavaju smisljena ponavljanja (vokativi Kraljice Hrvata), dok pojedini izrazi podsjećaju na dijelove iz evanđelja. Spoznaju o poniznosti autorica izražava kršćanskim motivima (krunica, molitva, križ). Stvarajući pjesničku umjetninu, kršćansko ju okruženje vodi do religiozne poante: povezujući našu prošlost s križnim putem, završnom tercinom njezino »lirsko ja« izravno traži Marijin zagovor, kao izraz nade i ufanja:

Blagoslovi sve naše žrtve.
Bdij nad nama i čuvaj nas
Rajska Djevice, Kraljice Hrvata.

(Kraljice Hrvata)

Pjesma *Kraljice Hrvata* ističe se jasnoćom, podudarnošću svojih simbola i naglašenom religioznošću. Mada vanjska strana izraza i neujednačena strofičnost sugeriraju moderniji pristup, idejni je svijet pjesme tradicionalno uobličen budući da se pjesnikinina refleksija zadržava na deskriptivnosti. Uspostavljajući kontakt s likom Marije, lirski subjekt uči o poniznosti i smjernosti. Pjesma je izraz pobožnosti i religiozne svijesti o prihvaćanju službe Gospodnje. Valja naglasiti da se u poetici Ljubice Kolarić-Dumić često briše granica između lirske subjekta i kazivačice, dok stapanje *ispovjednoga* i *iskaznoga* ponajviše dolazi do izražaja upravo u pjesmama toga ciklusa.

2.2. Kršćanski svjetonazor u interpretaciji liturgijskih ciklusa i euharistije

Religiozna je lirika inspirirana evanđeoskim izvještajima i liturgijskim ciklusima, stoga je velik broj pjesama posvećen tematici koja prati božićno-uskršni ciklus. Potaknuti ratnim stradanjima hrvatski pjesnici tematiziraju Božić kao opomenu i želju za konačnim mirom, a na sličnom tragu našla se i Ljubica Kolarić-Dumić. Pjesma *Zornice* tek svojom formom predstavlja iskorak u njezinom pjesničkom opusu, no prozni izričaj u sebi nosi dobro poznatu vizuru autoričine intime:

Izlazim iz crkve. Rijedak snijeg u pahuljama igra se u zraku. Dižem glavu prema nebu, ni sama ne znam zašto. Hodam dalje. Zaboravljam na hladnoću. Igram se s pahuljicama. Počinju zornice. Dođite...

(Zornice)

Liturgijski ciklus inicijalni je impuls emotivnom iskazu lirskoga subjekta: motivi snježnih pahulja, Badnjaka i Božića isprepliću se s vrtlogom sjećanja na minule dane, pri čemu je vanjska događajnost samo okvir unutrašnjim previranjima:

Plaćem jer se sjećam svih najdražih koji više nisu uz mene. U daljini slavim Božić, kradom, godinama...

O svemu razmišljam dok mi koračaji postaju sve sigurniji. Snježne pahuljice i dalje padaju, lepršaju u čudesnoj igri. Vjetar je sve jači. Hoće li ih podignuti natrag u visine.

Voljela bih da zabijeli. Uskoro će Božić.

(Zornice)

U literarnoj transpoziciji književnica pred čitatelja podastire sebe i svoj unutarnji svijet čija je temeljna odrednica religiozno povjerenje, pitanje Božje opstojnosti i vlastit odnos prema vjeri.¹⁴ Taj se odnos na denotativnoj razini manifestira u tematiziranju Velikoga tjedna i euharistije. Uskrs je kao središnji događaj spasenja s konačnom eshatološkom perspektivom trajno umjetničko nadahnuće kojem pjesnici pristupaju na različite načine.¹⁵ I Ljubica Kolarić-Dumić razmatra pashalni misterij u svjetlu tradicije i vjere, no njezina je dječja religijska poezija u odsjaju crkvenih obreda pomalo konvencionalna. Plaćajući danak hiperprodukciji, pjesnikinja potpisuje određeni broj prigodnih i manje nadahnutih naslova gdje versifikacija i motivika podsjeća na pjesme iz molitvenika, no istovremeno ostavlja za sobom lirska suglasja s autentičnim rezonancijama. U pjesmi *Uskrsno šareno jaje* izraz je prilagođen djetetovim spoznajnim mogućnostima: »Uskrsnuo je Isus! / Žrtvujući cijeloga sebe, / Kao čovjek na zemlju dođe, / Da spasi mene, tebe.« U ovim stihovima pjesnikinja svoju nadu temelji na otajstvu Kristova uskrsnuća.

U svome je pjesničkom opusu autorica dotakla i temu pričesti. Bjelinu hostije tematizira u pjesmi *Prva pričest 1992*. Čitatelj je obzor osiguran već samim naslovom u kojem godina nosi funkciju stvarnosnoga označitelja. Kon-

¹⁴ Poput riječke pjesnikinje i Stanislava Adamić (1922. – 2005.) velik je dio svog opusa stvorila u prozno-poetskom žanru. No za razliku od Ljubice Kolarić-Dumić koja je zaokupljena emotivnom dimenzijom svoje intime, Adamićevu više intrigira misaonost i kritički refleks doživljajne stvarnosti. Mada povučena u svoj osobni svijet časovitih sumnji, u najboljim lirskim ostvarajima (zbirka *Raspuće*, Split, 1977.) hrabro progovara o naličjima suvremene hrvatske egzistencijalne stvarnosti.

¹⁵ Generacijski bliska svojoj sugrađanki Ljubici Kolarić-Dumić, pjesnikinja Vlasta Kopač (1947. – 1996.) osim intimnih stihova piše i pjesme s jakim konfesionalnim nabojem (zbirka *Prostor ljubavi*). Žarišni motiv uskrsnuća u njezinim stihovima nije izraz neposredne i bezgranične vjere, već katarzični vapaj umjetnice suočene s teškom bolešću.

trastiranje bezumnih ratnih stradanja i nevinosti vjerskog obreda lirski subjekt naglašava motivom bijeloga vijenca: »Tajnu hostije svete / Otkriti s vama bih htjela. / Srcem i dušom cijelom / Bijeli sam vijenac plela.« Uskrsna svijeća kao simbol radosne svjetlosti Kristova prisuća preobražava se u posmrtni plamen («Zapali Uskrsnu svijeću! / I ljubav od patnje jaču, / Ponesi kao darak, / Majkama koje plaču.»). Završni katren sućutni je izraz boli: »Za djevojčice i dječake, / Koji su danas htjeli / Primiti prvu pričest! / Splela sam vijenac bijeli.« Pojačana afektivnost ipak zatire poetičnost iskaza jer se estetska funkcija jezika ne bi smjela ostvarivati direktnim izražavanjem emocija. Iako nije riječ o pobudnoj lirici¹⁶ utilitarnoga karaktera, neke su njezine molitvene pjesme manje suptilne intertekstualnosti npr. s biblijskim tekstovima. Udaljena od teorijskog propitivanja rodni i etičkih dijadnih sporova, književnica ne manipulira bogatom konotacijom biblijskih osoba niti narušava »stari poredak«; njezin je kršćanski svjetonazor uobličen izrazito tradicionalnim stilom.

2.3. O trivijalnosti i stereotipnom izrazu

Silovita emotivnost otvara pitanje o trivijalnosti iskaza Ljubice Kolarić-Dumić, tim više što je trivijalnost posebice prisutna u ljubavnoj, religioznoj i domoljubnoj lirici, tematskim kompleksima u kojima se kreće riječka pjesnikinja. Je li priroda njezina religioznoga poetskoga govora sentimentalno patetična? Ne pretjeruje li u emotivnom isticanju svoje ideološke opredijeljenosti? Podržavanje horizonta očekivanja uz podupiranje određenoga ukusa čini temelj trivijalne poezije,¹⁷ dok je uvriježenost diskursa uočljiva u povišenoj emotivnosti i patetičnom sentimentalizmu. Ne možemo reći da Ljubica Kolarić-Dumić manipulira moralnim osjećajima svojih čitatelja i, simulirajući realnost, teži emotivnoj identifikaciji: njezine se pjesme (gdjekad) povišena afektivnoga registra skladnom formom i uvjerljivim iskazom opiru klasifikaciji patetičnoga diskursa. Naglašena sentimentalnost izraz je proživljenih emoci-

¹⁶ Radovan Grgec ističe kako se književnost kršćanske inspiracije i orijentacije ističe porukom, a književnost s tezom se donedavno smatrala tendencioznom i manje vrijednom, pobudnom književnošću. Usp. Radovan GRGEC, Književnost kršćanskoga nadahnuća u XX. stoljeću kod nas i u svijetu, u: Ivan ŠESTAK (ur.), *Religijske teme u književnosti, Religijske teme u književnosti. Zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 9. prosinca 2000.*, Zagreb, 2001., 229-235.

¹⁷ Može li se uopće govoriti o trivijalnoj poeziji? Sanjin Sorel smatra da je trivijalno pjesništvo nejedinstveni vrijednosni skup koji je teško organizirati i klasificirati žanrovski. Opća su mjesta trivijalne poezije prilično zastupljena u tzv. rubnom pjesništvu, u čijem iskazu dolazi do značajnog opadanja višeznačja. Usp. Sanjin SOREL, Postoji li trivijalna poezija, u: *Riječki filološki dani*, VI, Rijeka, 2006., 603-614.

ja i raspoloženja potaknutih iskrenim religioznim nadahnućem. Osim toga, sentimentalnost je srodna navedenim tematskim kompleksima. Etički aspekt duhovne moralnosti snažno je utkan u autoričino pismo, u kojem nije poremećen odnos između osjeta i empirije, što pobija tezu o trivijalnosti njezina poetskoga diskursa. Redukcija je osnovni postupak trivijalnoga teksta, a pjesme Ljubice Kolarić-Dumić ne isključuju stilska iznenađenja. Iako je emotivnost identitetsko središte njezine poezije, izraz nije stereotipan, prenoseći humane poruke ona ipak ne pretjeruje agresivnom didaktičnošću koja zatire estetsku vrijednost teksta. Njezin konotativni jezik nije višeslojan, niti suočava čitatelja s aktivnim sudjelovanjem u semiozi dekodiranja poruke, ali semantički plan konvencionalnoga »moraliziranja« (raz)otkriva spisateljičinu svijest o odnosu »lijepoga« i etičke stvarnosti. Mada se u nekim pjesmama može učiniti da dolazi do poklapanja označitelja i označenog, samim tim i opadanja višeznačnosti, denotativnost iskaza motivirana je kontekstom, koji nalazi svoje opravdanje u tematizaciji religijskih motiva i uzvišenoj sakralnosti. Riječ je o relevantnoj estetici i autorskoj svijesti o poetskom karakteru vlastita izričaja.

3. Religioznost u domoljubnom diskursu

3.1. *Nostalgična ekspresivnost*

Djela riječke književnice potvrđuju Barčevu tezu kako nema velike umjetnosti bez velike boli. Mada je književni opus Ljubice Kolarić-Dumić omeđen žanrovskom i tematskom raznolikošću, bol i nostalgija su temeljne motivske silnice, provodna nit u najvećem broju njezinih tekstova. Izvorišta su tjeskobnih raspoloženja različita, no trenutak stvaranja ponajviše je vezan uz bol zbog gubitka drage osobe, nasilnu izmještenost i iskustvo egzila. Autobiografski elementi temeljni su čimbenici intenzivnijega pjesničkoga očitovanja Ljubice Kolarić-Dumić, intimno iskustvo prognaništva (makar i zakašnjeloga) odredilo je njezinu tematsku usmjerenost domoljubnoj i duhovnoj poeziji. U suočavanju s ovim segmentom njezina stvaralaštva ishodišnu hipotezu o prevlasti pojmovnoga nad poetskim podupire svijest o privlačnosti afektacije i patosa, literarnoj zamci u koju književnici lako upadaju kada se nađu u tom žanrovskome polju. Dok proznom memorabilijom evocira bolna sjećanja, nostalgija kao neodvojiva emocija memoarske proze u stvaralaštvu riječke autorice doživljava različitu nivelaciju. Tjeskoba zbog mladalačkoga odlaska u novu sredinu potencirana je nemogućnošću povratka zbog Domovinskoga rata pa je melankolično prizivanje prošlosti odraz pjesnikinjina bolnoga suočavanja sa stvarnošću. U pjesmama kroz koje progovara iskustvo (bez)

zavičajnosti kao da odjekuju glasovi biblijskih psalama i Prognanikove pjesme, stoga i ove lirske ispovijedi ulaze u korpus ženskoga egzilnoga pisma. Tematiku izbjeglištva najizravnije apostrofira himnički intonirana pjesma u prozi *Vratit ću se, zemljo*, u kojoj izravnim obraćanjem u vokativu (»rodna grudo«) i personificiranjem lirski subjekt izražava bliskost i povezanost sa zavičajem (»U njedrima Te čuvam. Nosim te svuda«). U stihovima pjesme krije se odgovor na egzistencijalna pitanja punine čovjekova života. Na sadržajnom planu naglašenom nostalgijom, kao jednom od najvažnijih emocija egzila, autorica izražava svoje osobno životno iskustvo, ali i općeljudsku, hrvatsku tragediju. Motivom povratka i neposrednošću susreta lirski subjekt nikoga ne eliminira, niti proziva *drugog*: pjevajući vrlo emotivno na jednoj razini biblijsko iskustvo svjedoči kao osobno dok se ideja bezdomovinstva na drugoj razini ostvaruje kao univerzalna tema. U naslovima pjesama ovoga ciklusa odjekuje jeka nostalgije (*Hodam stopama mojih predaka, Napuštena kuća, U pohode zavičaju, Nije to moja ulica, Vratit ću se, zemljo*). Kolarićkina poetika svjetlosti je u stihobirci *Obasjana suncem* (Rijeka, 2005.), podignuta na razinu uzvišene simbolike, s »toposima djetinjstva« i rodne grude (»zemlje roditeljice, praga očinskog«) kao odsjajima zemaljskoga raja:

Često sanjam
Kako sjedim na kućnom pragu
Obasjana suncem.

(*Obasjana suncem*)

Sunce nije samo naslovni leksem već duhovnoestetsko središte značenjskoga polja te zbirke: »Tu sam se igrala / Sa zrakama sunca, / Koje su i kroz gustu krošnju / Stizale do moga srca«

Zbirka *Pod starom voćkom* objedinjuje već objavljene i nove pjesme i izraz je zrele autorice koja uspijeva pomiriti osobne nemire i tjeskobna previranja za izmještenim zavičajem, zaokruživši egzistencijalni krug svoga stihotvorenja. Meditacija i poetska proza postaju važna ekspresija njezina stvaralačkoga čina.

3.2. Slabi subjekt u egzilu

U sklopu ispovjedne proze u hrvatskoj književnosti punu afirmaciju doživljava tzv. *žensko pismo*, ženski autobiografski diskurs uključuje i poziciju *slaboga subjekta* u egzilu. Poput mnogih pisaca, koji nezadovoljni stvarnošću bježe u svijet djetinjstva i mladosti, i Ljubica Kolarić-Dumić piše svoj životopis

nastojeći sačuvati proživljene događaje u estetskoj memoriji.¹⁸ Ipak, u odnosu na lepršavu proznu memorabiliju, teret *jake zbilje* dolazi do punog izražaja u njezinoj (anti)ratnoj poeziji. Zanimljivo je motriti kako se religioznost očituje u ovome tematskom sklopu, tj. ostvaruje li se aktivizam žanrovske poezije tek kao kategorija ili specifični pjesnički čin.

Motiv izgnanstva stapa se s motivom prekinute mladosti, nadovezujući se na pjesnička iskustva hrvatske antiratne poezije. Iako se doima trajno odana molskom tonatitetu, književnica u svojim pjesmama vješto isprepliće lirsko sa svojevrsnim angažmanom. Dok kršćanskim temama u svojim domoljubnim pjesmama naglašava odnos prema smrti, njezin stav s naglašenom dozom patosa svoje opravdanje nalazi u povijesnom trenutku, kao i u simbolički upućenom zazivu Boga i domovine. Po starozavjetnom načelu ona vjeru vezuje uz domovinu, ustrajući na nacionalnom elementu te se priključuje zovu naroda kao identitetske skupine u sudbonosnome povijesnom trenutku. U naslovima njezinih zbirki pjesama sadržan je odnos prema zbilji, a stvarnosna problematika posebice je razvidna u *Molitvi za Hrvatsku*. Za razliku od prethodnih tekstova u kojima je pjevala o sebi, u ovoj je zbirci književnica progovorila o svojoj zemlji budući da su ratna stradanja duboko potresla njezin pjesnički senzibilitet. Lirski se subjekt poistovjećuje sa stradanjima prognanika, stoga intimističku intonaciju prethodnih ostvaraja smjenjuje domoljubna: osobno postaje općeljudsko, a intimno se preobražava u općehrvatsko. Čitajući antiratne stihove Ljubice Kolarić-Dumić, tragamo za metapoetičnim situacijama njezina pisma. Prognanički sindrom¹⁹ prepoznatljiv je u nemoćnom vapaju za pravdom: iz promijenjenoga lirskog očišta izrastaju pjesme-molitve u kojima pjesnikinjino »lirsko ja« komunicira s poginulim braniteljima i hrvatskim majkama. Slike rata popraćene su molbenim obraćanjem Bogu za mir i spoznaju bezumlja:

Molitvu ovu upućujem Tebi
Bože moga djetinjstva
Molim Te za moju Hrvatsku
Molim te za radost

¹⁸ Evokacija djetinjstva riječkoj je književnici nepresušni stvaralački izvor, a izazov oživljavanja bezbrižnih trenutaka u sigurnom obiteljskom okrilju otkriva početnu intenciju – sačuvati prošlost od zaborava i zadržati u literarnoj memoriji. U zbirci *Uz baku je raslo moje djetinjstvo* (1998.) Ljubica Kolarić-Dumić svoj lirski prosede nadograđuje pripovjednom prozom i dnevničkim zapisima.

¹⁹ Zvonimir Mrkonjić analizira odjek realnosti u ovom korpusu suvremene hrvatske poezije, nalazeći da se na različite načine manifestira prognanički sindrom u zbirkama domaćih pjesnika: Diane Burazer, Jozefine Dautbegović, Mile Stojića, Maria Suška. Usp. Zvonimir MRKONJIĆ, Poučak o naranči, u: *Vijenac*, 20. XI. 2008., br. 384, 37.

Za ljubav Te molim
I za mladost hrvatsku.

(Molitva)

Kako je riječ o antiratnoj poeziji, postavlja se pitanje opterećuju li izravnost obraćanja i doza patetike recepcijski obzor te iziskuju li jake emocije izravniji izraz? Inspirirano hrvatskom zbiljom antiratno se pismo Ljubice Kolarić-Dumić naslanja na iskustva domoljubne poezije 19. stoljeća. Svoj vlastiti lirski izričaj pjesnikinja gradi na predlošku klasične hrvatske domoljubne pjesme što je zamjetno u motivici, intonaciji i ustrojstvu stiha. Stilska su sredstva jednostavna, izraz sažet i simboličan dok akustika, ostvarena živahnim ritmom i usputnom rimom, gdjekad dominira nad vizualnošću. Kroz pjesnički aktualiziranu hrvatsku povijest (hrvatski dom, barjaci, hrvatska zvona) intezitet domoljubne refleksije u njezinim stihovima kreće se u rasponu od sućutnoga molitvenoga vapaja do izravne osude povišenoga registra. Lirska minijatura u slobodnom stihu *Čuvaj naš Dom* nastaje na tragu *Anđela Gospodnjeg...* (»Ne daj tuđinu / Da nam oltare ruši / Čuvaj naš Dom / Sveti / Hrvatski / Dom«). Poanta *Molitve za poginule hrvatske ratnike* uobličena je zazivom Božje milosti (»Neka Vam Gospodin bude milostiv / I neka Vas nagradi.«). Reakcija hrvatskih pjesnika na ratne strahote bila je spontana, a riječka se književnica našla u krugu generacijski mlađih kolega, svojevrsnih »obnovitelja« transcendencije u hrvatskom pjesništvu. Unatoč različitim poetičkim profilima pjesnički su opusi povezani predmetnotematskom razinom teksta, s naglašenom biblijskom porukom opraštanja.²⁰

Rijetko odstupajući od svoje poetike stvaranja Kolarić-Dumić kadšto stidljivo eksperimentira, iskušava iskustva intermedijalne poezije. Potvrđujući da emocije može izraziti i vizualnim putem, autorica stvara određeni broj pjesama specifične likovne estetike. Matoševski naslovljena pjesma u obliku križa, 1992., predstavlja odmak od tradicionalnoga stihovnog izraza. Iako stihovi vizualno oblikuju kršćanski simbol, nije riječ o figurativnoj poeziji jer forma i sadržaj u povijesnom protoku pjesme nemaju istovremenski trend. Kaligramsko oblikovanje stiha i font slova podržavaju modernu formu, ali je izraz tradicionalan. Sukladno s povijesnim trenutkom autoričin je iskaz agresivno denotativan – na vremenskoj ravni stihovi su statični i pripadaju određenom trenutku, u njima nema prostorne gradbe pjesničkoga svijeta, već se zadržavaju na linearnoj paradigmatnoj osi:

²⁰ Usp. Sanjin SOREL, Kršćanske teme u hrvatskom pjesništvu devedesetih, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 2, 274-289.

1992.

Rat je
Krvavi rat.
Kolju
Ubijaju
Pale
Navališe kao gladne zvijeri
Na sve što je HRVATSKO,
Na dijete
Na starca
Na crkvu.
Krenuše sigurni u pobjedu
S užasom mržnje i oružja,
Sa sotonom u srcu.
Samo su jedno zaboravili:
Snagu ljubavi HRVATSKE.

(Molitva za Hrvatsku)

Iako se u sklopu hrvatskoga ratnoga pisma javlja složena intermedijalna poetika, bilo bi pretenciozno tekstualno figuriranje Ljubice Kolarić-Dumić povezati s iskustvima postmodernoga intermedijalnoga pjesništva jer su njezine intencije, s naglašenom porukom, ipak didaktičke naravi. U njezinom stihovnom figuriranju nema sinkretizma dvaju srodnih medija, na kojem inzistiraju pjesnici devedesetih godina s ciljem objedinjavanja dviju značajnih kršćanskih umjetničkih tradicija.²¹ Vizualnom grafikom pjesma 1992. doduše ilustrira križ, ali za razliku od nekih kontekstualnih primjera intermedijalizacije na tematskoj razini ostaje jednodimenzionalna. Simbolika značenja ne trpi izravnost eksplikacije dok prepoznatljivost simbola (križ), uobličenog izlizanom stilskom figurom rastvara ikakvu mogućnost konotacije. Grafičkim isticanjem velikih tiskanih slova pjesnikinja ne iskazuje svijest o mogućnostima suvremenoga stihotvorenja, nego jednostavno naglašava svoje domoljublje. Ne želeći kontrolirati emocije, dopušta da ju povijesni trenutak više zaokupi subjektivnim tenzijama nego pjesničkim. Stihovi koji bi teško podnijeli zahtjevniju

²¹ Intermedijalno religiozno pjesništvo osim što ikoničkim putem reinterpreтира biblijske poruke, stvara i nova značenja izgrađujući svojevrstan etički sustav. Za razliku od Ljubice Kolarić-Dumić, čija se refleksija zadržava na deskriptivnosti, Mirko Čurić, Anđelko Mrkonjić, Radovan Tadej i dr. u svoje pjesničke zbirke umeću likovni materijal upućujući na vizualnu organizaciju stila s riječju, ali na specifičan način uspostavljaju dijalog s (vjerskom) tradicijom hrvatskoga pjesništva.

estetsku prosudbu prije svega su povijesno svjedočanstvo i dokument križnoga puta hrvatskoga naroda.

Unatoč angažiranom stavu, pjesnikinja ne promiče *poetiku protivnika*. Pitanje oprosta otvara se kao novozavjetna moralna dilema: moraju li Kristovi sljedbenici baš uvijek opraštati?²² Tematizirajući oprost, lirski subjekt razotkriva svoj povijesni integritet i u tom je kontekstu domoljubni diskurs riječke pjesnikinje djelomice pjesnički deklamativan. Sukladno Kristovu nauku (iako se ne radi o njegovoj formalnoj zapovjedi), Ljubica Kolarić-Dumić zatamljuje osvetničke porive pa suosjećanje, tuga i nada postaju temeljne emocionalne silnice njezinih stihova. Leksičkim poistovjećivanjem zamjenica (*ja/mi*), izborom motiva i ritmičkim ponavljanjem pjesnikinja neposredno, ivaniševićevski, naglašava svoju privrženost naciji:

Hrvatski smo pjevali božićne pjesme
U najčarobnijoj noći.
Hrvatski se sjećam svih radovanja iz djetinjstva.
Hrvatski pamtim, hrvatski dišem,
Hrvatski čeznem za mojim selom.
Hrvatski plačem za mojom Hrvatskom.

(*Hrvatski je bio zabranjena pjesma*)

Budući da ne inzistira samo na poetskoj već i na moralnoj vrijednosti, njezin je iskaz unatoč povišenom afektivnom registru određen prožimanjem poetskog i etičkog aspekta. Ponuđene estetske vrijednosti sukladne su poetičkom zaleđu njezinih pjesama: s razvijenom sviješću o interaktivnosti navedenih komponenata ona nastoji da etička zasićenost ne ugrozi estetsku razinu teksta. Iako je riječ o poeziji, njezin se fikcionalni svijet ne distancira od realne svakodnevice, no, kada motiv patnje u sebi obuhvati povijesnu konkretnost, pojmovno potiskuje poetsko u drugi plan.

Zaključak

Prateći aktualne procese u hrvatskom pjesništvu, možemo primijetiti kako je ono polarizirano između dvaju polova u kontrapunktnom rasponu između idealizacije i vulgarizacije. Najnovija antologija hrvatskoga pjesništva znakovitim naslovom *U nebo i u niks* zorno predočuje navedenu semantičku i

²² Odgovarajući na to pitanje, Dario Tokić problematizira nametanje obveze opraštanja u novozavjetnim tekstovima. Usp. Dario TOKIĆ, Mora li Kristov učenik baš uvijek opraštati?, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.) 1, 127-148.

ekspresivnu bipolarnost.²³ Opredjeljujući se za idealizaciju i svojevrstu metafiziku, pjesništvo Ljubice Kolarić-Dumić blisko je standardnoj jezično-stilskoj poetici. Promatrajući u cijelosti postupke kojima se lirski subjekt odnosi prema odabranim temama i slobodi koju pritom preuzima u sklopu njihova pojavljivanja, poetski je iskaz Ljubice Kolarić-Dumić postojan, bez većih poetoloških iskoraka, značajnijih unutrašnjih pomaka na predmetnotematskoj ili izričajnoj ravni, bilo da je riječ o vezanoj ili slobodnoj formi, pjesmi u stihu ili u prozi. Riječ je o pjesništvu koje se sustavnim kontinuitetom opire razdiobi na određene faze stvaralaštva. Osim utjecaja tradicije u njezinom je književnom opusu prepoznatljiv utjecaj poetika kojima je angažman temeljno načelo. Normativni učinak diskursa prošlosti prepoznatljiv je u retrogradnom pjesničkom izričaju. Odgovarajući na pitanje jesu li opjevane emocije lirskoga subjekta u pjesmama Ljubice Kolarić-Dumić estetske ili kulturološke naravi, unutarjezični ili izvantekstovni sadržaj, u prepoznavanju umjetničke razine teksta zapažamo transcendentnost, razliku između jezičnoga i estetskoga znaka a potom odnos označitelja i označenoga sadržaja. Iako se njezino pjesništvo ne uklapa u određenu stilsku formaciju, u strukturi stiha i motivici uočljivi su utjecaji suvremenih pjesnika, poput Tadijanovića i Ivaniševića, dok se u teološkoj poetskoj teksturi osjeća nasljedovanje Golubova lirskog izričaja, kao potvrda autoričine svijesti o kontinuitetu hrvatske kulture.

Pjesništvo Ljubice Kolarić-Dumić nije provokativno, na sadržajnom i formalnom planu poštuje tradicionalne oblike stihotvorenja, ali motivikom i izrazom ne izaziva. Preuzimanjem idejnih općih mjesta kloni se poetoloških rizika, pasivizirajući recipijenta od kojeg ne traži čitateljsku nadogradnju, mjestimice povlađujući konzervativnom ukusu. Tradicionalnost forme zrcali se u konzervativnijem strofičnom izrazu jer pjesnikinja rijetko eksperimentira grafičkim pomacima u »prostornoj« organizaciji pjesme, zanemarujući postmodernistička iskustva suvremenoga hrvatskoga pjesništva. Zakašnjeli je to anakronizam prisutan u našoj poeziji još od Cesarića. Premda nastoji biti raznovrsna u oblikovanju stihova, ona ne problematizira pitanja pjevanja i vjere, njezina je poezija imuna na iskustva modernoga hrvatskoga pjesništva.²⁴ Ona ne ulazi u krug

²³ Tonko Maroević ispravno je uočio kako naslov na ekspresivnoj razini sretno kontrastira purističke i makaronsko-kolokvijalne tendencije. Nastojeći obrazložiti svoj izbor, urednik Ervin Jahić apostrofirao je plodnu dvojnost mogućih polazišta pa je svoju studiju simbolično naslovio *Od rušenja do zidanja*. Usp. Ervin JAHIĆ (ur.), *U nebo i u niks*, Zagreb, 2010.

²⁴ Riječkoj je pjesnikinji strana postmodernistička ironija, toliko svojstvena njezinim generacijskim kolegama, riječkim književnicima Miloradu Stojeviću i Ivanu Rogiću-Nehajevu, čiji su poetski iskazi svojom vitalnošću i energizmom obogatili domaću književnu scenu sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Unatoč brojnim stilskim i izražajnim mogućnostima koje suvremeno pjesništvo posjeduje, Ljubica Kolarić-Dumić ostaje vjerna

buntovnoga liburnijskoga pjesništva i čitajući njezine stihove ne možemo govoriti o uplivu tradicije kao dominantne književne ideologije devedesetih godina jer tradicija trajno određuje cjelokupno njezino stvaralaštvo. Osim što je riječka pjesnikinja relativno konzervativna spram novoga, otklon od modernističkih kretanja u hrvatskoj lirici zapažamo na više razina. Na predmetnotematskoj osi on je uočljiv u problematiziranju odnosa vjere i pjesništva, odnosa *vjernik/pjesnik*, kao i u prizivu hrvatskoga povijesnoga bića. Kolarić-Dumić ne manipulira bogatom konotacijom biblijskih osoba i njezin kršćanski svjetonazor ni u jednom trenutku ne dolazi u pitanje. Budući da nije zaokupljena egzistencijalnom analitikom ni filozofsko-ontološkom pozicijom lirskoga subjekta, njezine su pjesme udaljene od pjesništva iskustva egzistencije. U njima nema aluzivnosti, sadržaji njezinih lirskih ostvaraja su koherentni, bez logike paradoksa toliko svojstvene modernoj lirici. Koherentnost podržavaju i naslovi koji uvijek korespondiraju sa sadržajem (za razliku od polisemičnih naslova modernističke poezije). Budući da zbog društvenih kretanja 20. stoljeće pojačava osjećaj besmisla i moralne izopačenosti, modernistički pjesnik suočen s izazovom ništavila traga za mogućnostima nadvladavanja kaotične svakodnevnice. U pjesmama Ljubice Kolarić-Dumić ni traga pesimizmu, generacijskom nihilističkom malodušju. Pod pritiskom egzistencijalnoga besmisla umjetnici provociraju, prihvaćajući vremensku prolaznost kao rado življeni izbor dok riječka pjesnikinja u potrazi za literarnim nadvladavanjem kaotičnosti bira kršćansko rješenje svetosti i ljubavi. Valja ipak naglasiti da se kršćansko kategorijalno porijeklo njezine poezije u ostvarajima aktivističke prirode katkad ne ostvaruje kao pjesnički čin već kategorijalni pojam, stoga kristološke pjesme emaniraju estetski referentnije stihove nego što je to slučaj s (anti)ratnom lirikom riječke autorice. I na formalnoj osi iskaza Ljubice Kolarić-Dumić zamjećujemo otklone u odnosu na iskustva postmodernističke poezije. I kada se čini da pjesnikinja vizualnom grafijom interpretira biblijske poruke, njezina se refleksija zadržava na deskriptivnosti. Intermedijalno religiozno pjesništvo osim što ikoničkim putem reinterpretira biblijske poruke, stvara i nova značenja izgrađujući svojevrsan etički sustav.²⁵

tradicionalnom modelu stihotvorenja i nije odveć sklona eksperimentu. Pitanje je koliko su vjernička neupitnost i konzervativniji pristup vjerskim temama bliski senzibilitetu suvremena čitatelja, pa i agnostika.

²⁵ U kronotopu vizualne poezije zrcali se postmoderno stanje hrvatske književnosti. Polja pojačanoga pojavljivanja intermedijaliteta razvidna su u mnogih autora čija svijest o vlastitom pjesničkom iskazu predmnijeva i žudnju za jezikom neke druge umjetnosti. Intermedijalno pjesništvo posebno pokazuje svoju snagu i kreativnost u trenucima velikih povijesnih obrata (socijalnih nemira, promjena vlasti, vojnih udara i ratova). Usp. Goran REM, Postmoderna u intermedijalnom pjesništvu, u: Diana STOLAC (ur.), *Riječki filološki dani*, III, Rijeka, 2000., 359-389.

U tom kontekstu stihovno figuriranje riječke pjesnikinje (1992.) ne upućuje na vizualnu organizaciju stila s riječju.

Ipak udaljena od postmodernističkih odsjaja i semiotičke prakse svoga vremena, Ljubica Kolarić-Dumić izgrađuje svoj poetski profil upisivanjem ženske osjetljivosti tradicionalne provenijencije kao specifična pojava naše lirske sadašnjice.²⁶ Književnica kršćanske inspiracije s lakoćom preobražava svoj poetski svijet u stih, zaogrćući poetsku ideju u konzistentno tkivo u kojem nutarnja suglasja skladno egzistiraju s vanjskom stranom izraza. Okrenuta bezvremenosti Ljubica Kolarić-Dumić više je zaokupljena emotivnošću i intimom no misaonošću i kritičkom refleksivnošću. Možda njezino pjevanje nije odveć polifonično, ali ipak u svojoj perspektivi i nutarnjem suodnosu misli dovoljno transcendentno. U njezinoj lirici optimizam i metaforika svjetlosti dolaze do punog izražaja, a temeljna je snaga njezinih tekstova u veličanju života i konačnoj eshatološkoj nadi. Svjesna namjene svoga iskaza tankočutna bilježnica životnih mijena prizivanjem biblijskih tema gradi vlastitu poetiku stvaranja, redovito čuvajući u svojim lirskim djelima srž poruke uskrsnuća. Nije to angažirana programatska lirika ni pjesništvo kozmičkih visina, ali iskreno svjedočanstvo vjere i potvrda misli Ivana Pavla II. da se u stvaralačkom činu čovjek više nego igdje otkriva kao slika Božja.

²⁶ Tekstovi Ljubice Kolarić-Dumić našli su svoje mjesto i u školskim čitankama kao potvrda snage njezina poetskoga iskaza i svojevrstan autoričin iskorak iz lokalnoga kulturnoga miljea.

Summary

RELIGIOUS EXPRESSION IN LJUBICA KOLARIĆ-DUMIĆ'S POETRY

Marinko LAZZARICH

Faculty of teacher education, University of Rijeka
Trg Ivana Klobučarića 1, HR – 51 000 Rijeka
marinko@ufri.hr

Ljubica Kolarić Dumić's poetic expression is pervaded by an accentuated spiritual note, which brings the poetess close to religious circles of Croatian writers. This article focuses on the literary horizons of religious consciousness, the poetical dimension of a literary transposition, and it reflects on the extent in which tradition inscribed in its poetic discourse, differs from the current postmodernist culture. To begin with, the presentation locates layers of artistic-cognitive experience (intimistic, religious and patriotic), and explores the stylistic procedures in the thematisation of the divine. The second part deals with Mariological poems and liturgical cycles, discussing also triviality of expression. In the following part of the article we analyze metapoetic situations of patriotic discourse, synthesizing in the conclusion our understandings reached by insights utilizing the method of structural analysis. In addition to an interpretation of Ljubica Kolarić Dumić's religious expression, the article also focuses on an exploration of the stylistic incorporation of the author's writing into the corpus of contemporary Croatian poetry, and her individual contribution to that corpus.

Key words: *Croatian religious poetry, Mariology, postmodernism, exile poetry.*